

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
SZEGED

DIGITÁLIS KULTÚRA ÉS AZ EU

**Fejezetek az Európai Unió
digitális kulturális tevékenységéből**

2005.

KÉSZÍTETTE: **KEKK ADRIENN**
INFORMATIKUS KÖNYVTÁROS SZAK

TÉMAVEZETŐ: **HEGYI ÁDÁM**
EGYETEMI TANÁRSEGÉD

TARTALOM

1. Bevezetés	3
2. Az Európai Unió és a kultúra.....	4
2.1. A kulturális terület megjelenése az Európai Unióban	4
2.2. Az Európai Unió kulturális politikája	5
2.3. Intézmények	5
2.4. Változás a csatlakozás óta	7
3. Kultúra 2000 program	9
4. Kulturális örökség, digitális örökség	11
5. eEurope	12
6. Az Európai Unió és a könyvtárak.....	14
6.1. Keretprogramok	14
6.2. EBLIDA	16
7. Lundi alapelvek	18
8. MINERVA	20
8.1. NRG	21
9. Szerzői jogi kérdések.....	23
10. A digitális kultúra főbb hazai „képviselői”	25
10.1. Országos Széchényi Könyvtár	25
10.2. Magyar Elektronikus Könyvtár	26
10.3. Neumann János Digitális Könyvtár.....	28
10.4. Digitális Irodalmi Akadémia	29
10.5. Nemzeti Audiovizuális Archívum.....	30
10.6. Nemzeti Digitális Adattár.....	30
11. Befejezés	32
Bibliográfia	33
Ábrajegyzék	35

1. Bevezetés

A dolgozat az Európai Unió és a digitális kultúra kapcsolatát vizsgálja, melyből természetesen nem lehet kihagyni a könyvtárakat, jelesül az elektronikus és digitális könyvtárakat sem. E két fogalom különbségét nem vizsgálom, jelen esetben a digitális kultúra megőrzése, a hozzáférhetőség biztosítása a fő szempont. Ehhez hasonlóan nem térek ki az Európai Unió helyenként bonyolultnak tűnő intézményrendszerére sem, főbb pontjait ismertnek tekintem. Csak azokat említem, melyeknek a kultúra kérdésköréhez közük van.

A kezdő fejezetben arról esik szó, hogyan és mikor jelent meg a kultúra az Európai Unióban, milyen a kulturális politika, jelenleg mely intézmények foglalkoznak a kultúra kérdéskörével és Magyarország csatlakozása óta milyen változások következtek be ezen a területen. Az EU egyetlen, kizárólag kulturális projekteket támogató programja után néhány bevezető gondolat a kulturális örökség, digitális örökség témaköre kerül sorra. A következő fejezetek olyan programokat, projekteket, irányelveket mutatnak be, melyek európai szinten foglalkoznak a kulturális értékek megőrzésével, az újfajta kihívásokkal, az információs társadalommal. Itt esik szó a könyvtárakról is, az ok egyszerű: ezek az intézmények ősidők óta a kultúrát, a tudást képviselik, s ez a technika fejlődésével mit sem változik. A digitális kultúrának ugyanúgy képviselői, mint az írott kultúrának. Egy fejezet szól a szerzői jogi kérdésekről, ez a téma a kultúra terjesztésében mindig is aktuális volt, az internet korszakának beköszöntével pedig még inkább azzá vált. Az utolsó fejezetben magyarországi példákat említek, olyan intézményeket, kezdeményezéseket, melyek nevét a digitális kultúra megőrzése fémjelzi. Válogatás ez, hiszen ma már egyre több intézmény dönt úgy, hogy anyagát digitális formában is elérhetővé teszi, illetve gyűjt csak elektronikusan létező dokumentumokat. Többnyire egy ismertetőt közlök ezekről, milyen lehetőségeink vannak, ha weboldalukra látogatunk. A digitalizálás technikai oldaláról nem esik szó, inkább az alapelvek bemutatásán keresztül próbálok rávilágítani arra, mennyire aktuális napjainkban ez a problémakör. Nem volt célom a teljes pályázati rendszer bemutatása sem. Illusztrációként honlapképeket alkalmaztam, törekedve arra, hogy ezeknek legyen információtartalma. Ahol nincs kép, ott a szövegben helyeztem el a további tájékozódást segítő URL címet.

A dolgozat minden részegysége önálló témaként is megállná a helyét, a cél most az, hogy ezek együtteséből alakuljon ki valami új.

2. Az Európai Unió és a kultúra

2.1. A kulturális terület megjelenése az Európai Unióban

Amikor a nyugat-európai országokban konkrétan kirajzolódtak az Európa egységesítésére irányuló törekvések, s ezek 1957-ben az Európai Közösségek megalapításához vezettek, a szerződést megkötő hat állam elsősorban a gazdaság területén megvalósuló együttműködésben állapodott meg. A Római Szerződés (1957) nem tartalmazta a kultúra fogalmát, illetve annak egészét kizárólag nemzeti ügynek tekintette. A Közösség is csak a hetvenes évek második felében kezdett behatóbban foglalkozni a kultúra és az oktatás kérdéseivel két ezekhez tágan kapcsolódó terület kapcsán, egyik a tudományos kutatás, másik a műszaki fejlesztés. Ezek gazdasági jelentőségük miatt kezdetektől jelen voltak a Közösség tevékenységében. Kezdtt érvényre jutni az a felismerés, hogy egy olyan európai közösség létrehozása, amely az európaiak identitásán alapul, nemcsak gazdasági, hanem egyúttal kulturális projektként is értelmezendő. A Közösség központi kérdése tehát kezdetektől fogva a gazdasági együttműködés volt, a gyakorlatban azonban nem lehetett eltekinteni a kulturális szempontoktól, mivel a kultúra része a gazdasági rendszernek.¹

A Közösség történetében az alapokmányok közül először a Maastrichti Szerződés (1992) foglalkozik a kultúra kérdésével. A konkrét célokat a szerződés 151. cikke az alábbiak szerint fejt ki:

1. A Közösség hozzájárul a tagállamok kultúráinak kibontakoztatásához, tiszteletben tartva azok nemzeti és regionális különbségét, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget.
2. A Közösség tevékenysége a tagállamok közötti együttműködés bátorítására, és ha szükséges, a tagállamok tevékenységének támogatására és kiegészítésére irányul a következő területeken:
 - az európai népek kultúrája és történelme ismeretének és terjesztésének javítása;
 - az európai jelentőségű kulturális örökség megőrzése és védelme;
 - a nem kereskedelmi jellegű kulturális csere;
 - a művészeti és irodalmi alkotó tevékenység, beleértve az audiovizuális szektort.²

Ez a szakasz tehát olyan európai akciókat vár el, amelyek tiszteletben tartják a kulturális különbségeket, a különféle nemzeti identitásokat, és meghatározza a tagállamok felelősségét. Ennek megfelelően olyan európai kulturális akciók születnek, melyek megpróbálják elősegíteni az együttműködést, támogatják más kultúrák megismerését, képviselik az európai kultúrát nemzetközi szinten és előmozdítják a kultúra integrációját más területek EU-politikájába.

Magyarország sokáig csak kívülről figyelhette, amint az Európa nyugati felén élő nemzetek mind szorosabbra fűzik az együttműködésük szálait. Hazánk számára az 1990-es évek elején nyílt meg az Európai Unió tagság elvi lehetősége, amikor is a rendszerváltás megteremtette a magyar külpolitika önállóságát, s Magyarország fontos célja lett, hogy az Európai Közösség teljes jogú tagja legyen. Fokozatosan kaphattunk választ azokra a kérdésekre, hogy milyen

¹ RÓNAI Iván, ZONGOR Attila: A magyar EU-tagság és a kultúra. (Európai füzetek 55.) Budapest, 2003. p. 2-7.

² Kultúra és audiovizuális politika.

Forrás: http://www.kulturpont.hu/eu_csak_20fejezet.php#politika [2005. 03. 22.]

feltételekkel, mikor és mely országokkal együtt kerül sor az Európai Unió újabb bővítésére, melynek ma már teljes jogú tagjai vagyunk.³ A csatlakozás témáit 31 fejezetbe sorolták, amelynek 20. fejezete foglalkozott a kulturális terület kérdéseivel.

2.2. Az Európai Unió kulturális politikája

Az Európai Uniónak nincs kultúrpolitikája, de van kulturális koncepciója, kulturális politikája. A két fogalmat el kell különíteni egymástól, hiszen amíg a kultúrpolitika kijelöl, minősít, határoz, addig a kulturális politika lehetőséget biztosít, keretet ad, finanszírozási feltételeket teremt és partneri együttműködést kíván. A kultúra területe az Európai Unióban nem tartozik a közösségi politikák közé, vagyis az európai kulturális élet alakulását, annak alapját nem központi szabályozás adja – tegyük hozzá, szerencsére. Az Európai Unió projektek, programok, pénzalapok segítségével próbálja előmozdítani az európai kulturális örökség védelmét, de a döntések továbbra is nemzeti illetve regionális szinten születnek meg.⁴ Tehát a kultúra-irányítás teljes mértékben a tagállamok hatáskörében marad, az Európai Unió a nemzeti és regionális különbségeket szem előtt tartva, ugyanakkor a nemzetközi együttműködést ösztönözve támogatja a kultúra védelmét és gazdagítását. S habár a kultúra területén nem létezik átfogó közösségi szabályozás, jogharmonizációról azért gondoskodni kell néhány területen, ilyen például a szellemi tulajdonjog kérdése, az adó- és vámszabályok, vagy a kulturális javak exportja.⁵ A csatlakozással megszűntek az uniós országokkal való határok, létrejött a vámunió, érvényesül a négy szabadság elve: az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad áramlása. Mindezek hatással vannak a kultúrára, s ugyancsak érintik a kulturális szereplőket.⁶

2.3. Intézmények

Az Európai Unió intézményrendszerében több testület is foglalkozik a kultúra kérdéseivel. Közülük háromról mindenképpen szót kell ejteni, az egyik az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottsága (Committee on Culture and Education), mely az Európai Parlament 20 állandó szaktanárságának egyike. Vitahelynek tekinthető, bár a kultúra területén az Európai Parlament befolyásoló szerepe jelentős, hiszen az Európai Unió Tanácsa addig nem szavazhat egy szóban forgó kérdéssel, amíg az Európai Parlament maradéktalanul nem elégedett a javaslat szövegével és tartalmával. Fontos tudni azonban, hogy a kultúrát érintő ügyekben a tagállamok különösen erős jogosítványokkal bírnak a döntéshozatal során, hiszen a tanácsi szavazásnál egyhangúság szükséges. Ez azt jelenti, hogy minden tagállam vétőjogával élve megakadályozhatja egy neki nem tetsző döntés meghozatalát. A Közösség feladata tehát a kultúrát érintő kérdésekben inkább az együttműködés elősegítésére és összehangolására korlátozódik.⁷

³ Az Európai Unió bővítése és a kultúra.

Forrás: http://www.kulturpont.hu/eu_csak_csatlakozas.php [2005. 03. 22.]

⁴ TÓTH Nikolett, ZONGOR Attila: Kultúra 2000 – az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága (DG EAC) 2000 és 2006 között futó keretprogramja. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2004. 3-4. sz. p. 121-123.

⁵ EU-csatlakozás hatásai a kultúrában.

Forrás: <http://www.szulo.hu/kids/k36/FORU362.HTM> [2005. 03. 21.]

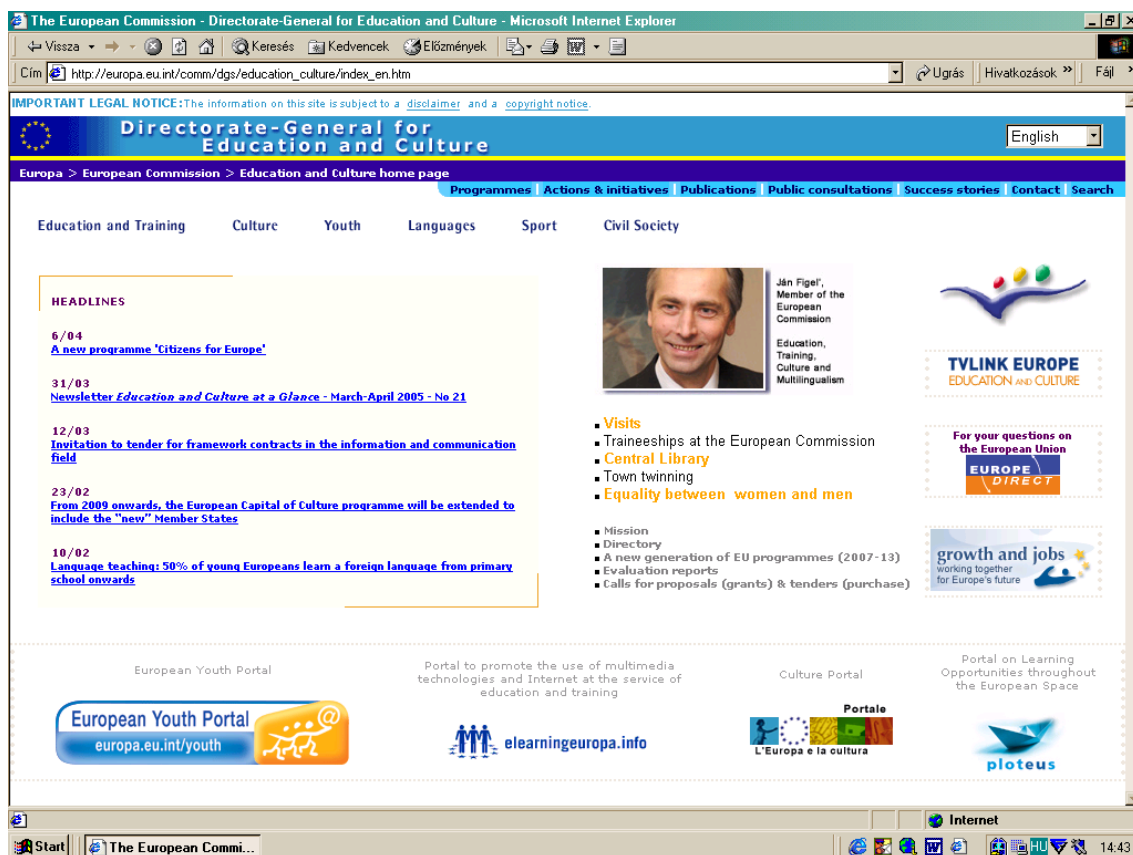
⁶ RÓNAI Iván, ZONGOR Attila: A magyar EU-tagság és a kultúra. (Európai füzetek 55.) Budapest, 2003. p. 2-7.

⁷ Az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottsága.

Forrás: http://www.kulturpont.hu/ep_okt_es_kult_biz.php [2005. 03. 30.]

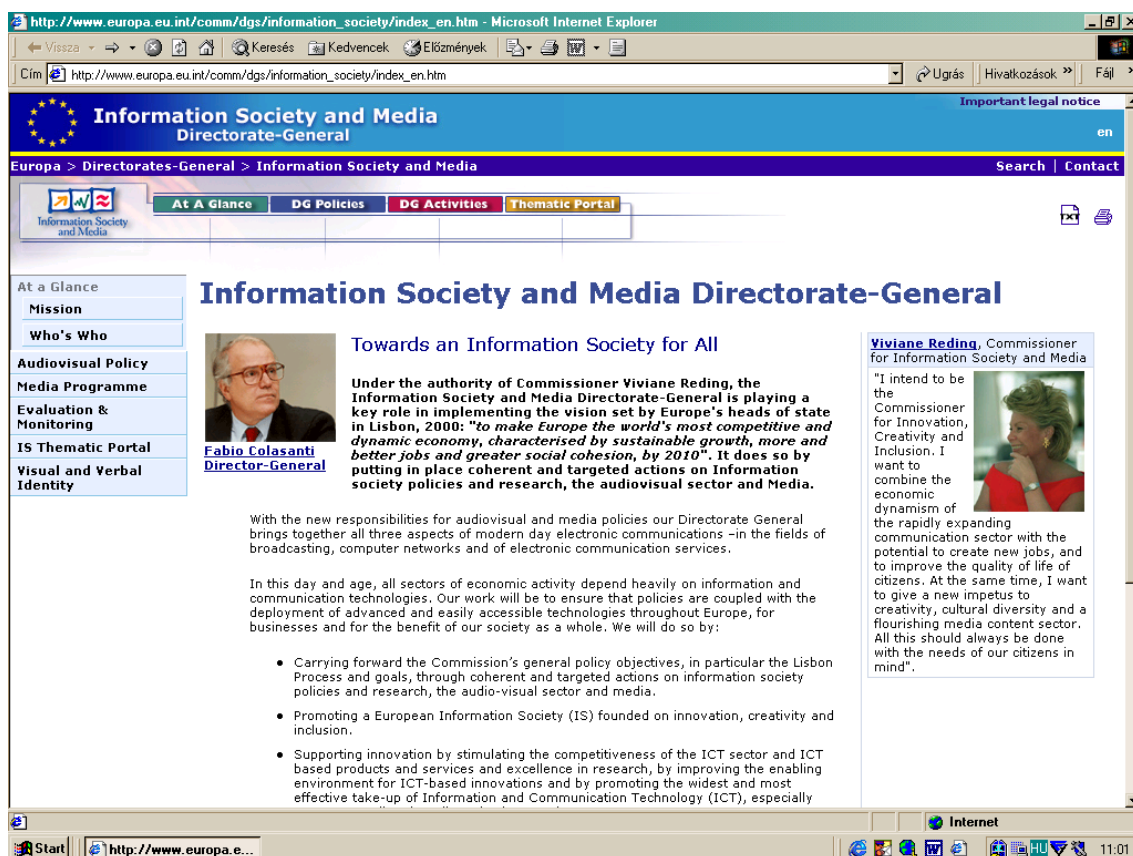
1. ábra Az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottságának honlapja

2. ábra Az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatóságának honlapja

A másik testület az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága (Directorate-General for Education and Culture), mely döntési és végrehajtási jogkörrel bír. Ez a főigazgatóság írja ki és bírálja a Kultúra 2000 program pályázatait, tehát a pályázat meghirdetésének időpontjáról, a beadási határidőről, az elbírálásról, a szerződéskötésről, az összeg folyósításáról, illetve a nem nyertes pályázat visszaküldéséről is a főigazgatóság gondoskodik.⁸ A programmal egy következő fejezet foglalkozik részletesebben.

A két, szigorúbban a kulturális területtel foglalkozó intézmény mellett a harmadik, melyet meg kell említeni, az Európai Bizottság Információs Társadalom Főigazgatósága (Information Society and Media Directorate-General). A kultúra ma már nagymértékben összefonódott az információs társadalom fogalmával, a kulturális értékek megőrzése fejlett technológiákon, irányelveken alapszik. Ez a testület a kulturális örökség területéhez kapcsolódó programokat is irányít, ilyen az Information Society Technologies (IST) program, vagy az eEurope 2005 kezdeményezés, mindkettőről részletesebben is szó esik a későbbiekben. Ez a két program az Európai Unió közép- és hosszútávú politikáját mindenképpen meghatározza.

3. ábra Az Európai Bizottság Információs Társadalom Főigazgatóságának honlapja

2.4. Változás a csatlakozás óta

Fontos megjegyezni, hogy a magyar kultúra ügyében az Európai Unióhoz való csatlakozás, illetve hogy 2004 nyarától magyar képviselők is helyet foglalnak az Európai Parlamentben, nem jelent érdemi, fordulatszerű változást. Mondhatjuk, hogy a rendszerváltás óta Magyar-

⁸ 12+1 kérdés az Európai Unió kulturális programjáról.

Forrás: http://www.kulturpont.hu/13_kerdes.php [2005. 04. 20.]

ország fokozatosan alkalmazkodott ahhoz a környezethez, amelyhez aztán intézményesen is csatlakozott. A magyar kultúra szereplői és intézményei többé-kevésbé megtanultak a pályázati úton megszerezhető támogatási rendszerben boldogulni, hiszen a csatlakozás előtt is sikeresen vettek részt a kulturális terület pályázatain. A csatlakozás előtt az Európai Bizottság által időről-időre elkészített országjelentésekben is annyi olvasható, hogy a kultúra területén Magyarország teljesíti a közösségi programokban való részvétel feltételeit, egyúttal eleget tesz a csatlakozási tárgyalásokból fakadó kötelezettségeknek és vállalásoknak. Egyedül az audiovizuális politika területén kifogásolták a hiányos jogi szabályozást, de ez is javítható volt törvényi módosításokkal. Az Európai Unió előír néhány normát a kulturális intézményrendszer számára, de a magyar kultúrának az így kialakított keretek nem jelentenek korlátozást. Valamiről azonban nem szabad megfeledkeznünk. Amikor tágabb vagy szűkebb körben szóba kerül, hogy a magyarok mekkora helyet és milyen szerepet töltenek be a világ és Európa kultúrájában, akkor gyakran hangzik el, hogy az ország kicsinysége ellenére, népességének lélekszámához viszonyítva nagyhatalomnak számítunk. Sorolni kezdjük érdemeinket, s hajlamosak vagyunk elfeledkezni arról, hogy hozzánk hasonlóan a többi európai ország is kultúr-nemzetnek tartja magát. Az Európai Unió tagországaiként nem mindegy, hogy Európa népei között mi lesz a valóságos helyünk.⁹

⁹ KISS Tamás, T.: Fordulatok és folyamatok a hazai kultúrpolitikában.

Forrás: <http://www.mmhir.hu/org/csongrad/nye2003eatkiss.htm> [2005. 04. 11.]

3. Kultúra 2000 program

A számos uniós program között a Kultúra 2000 az egyetlen, amely kizárólag kulturális projekteket támogat. A program a 2000-2006 közötti időszakot foglalja magába, tehát csatlóka nevével ellentétben jelenleg is érvényben van. Célja egy közös európai kulturális térség kialakítása, az európai kulturális együttműködés elősegítése, amely segíti az európai népek egymás iránti toleranciáját, kölcsönös megismerését is. Az Európai Unió támogatása a határon átnyúló, közös vonásokra összpontosító, a cserén és együttműködésen alapuló kezdeményezéseket részesíti előnyben.¹⁰ A programot eredetileg 2000-2004-ig, azaz 5 évre fogadták el, de 2003-ban 2 évvel meghosszabbították közel 70 millió euró többletforrás bevonása mellett. Az Európai Bizottság évről évre ír ki pályázatot, amelyben meghatározza a következő év támogatandó területeit. A keretprogram négy kulturális terület kezdeményezéseinek nyújt pályázható támogatást:

- előadóművészetek,
- vizuális művészetek,
- kulturális örökség,
- könyvek, olvasás, műfordítás.

2002 és 2004 között minden évben volt egy kiemelt terület, amelynek pályázatait nagyobb számban támogatták, 2005-től azonban minden területről igyekeznek segíteni a legértékesebb ötleteket. A leglényegesebb elvárás a pályázatokkal szemben, hogy ne egy nemzethez kapcsolódóak legyenek, hanem európai dimenzióval rendelkezzenek. Ez úgy valósítható meg a gyakorlatban, ha legalább 3-5 ország szervezői fognak össze. Az uniós tagsággal nem rendelkező, ún. társult országok is részt vehettek a programban, a kapuk először Magyarország számára nyíltak meg. Ekkor még kitétel volt, hogy a pályázó partnerek közül legalább egy az Európai Unió tagja legyen, 2001-től azonban hazánk az Európai Bizottság döntése értelmében teljes jogú tagként vehet részt a pályázatokon. A program koordinációját egy Európa-szerte működő irodahálózat segíti (Cultural Contact Points), ennek magyarországi hivatalos tagja a KultúrPont Iroda. A Kultúra 2000 keretprogram előtt külön programok indultak a különböző kulturális területek támogatására. A magyar kulturális élet szereplői sikerrel vettek részt a korábbi Raphael (kulturális örökségvédelem), Kaleidoscope (előadóművészi tevékenység) és Ariane (irodalmi alkotás) programok keretében kiírt pályázatokban, a Kultúra 2000 program azonban már a kultúra legtöbb területét felöleli, kivétel a film és az audiovizuális média.

Három tevékenységi forma, úgynevezett alprogram kínálkozik kulturális támogatásra, az Akció 1, 2 és 3. Az Akció 1 specifikus és rövidtávú tevékenységeket támogat, legalább három ország kulturális szereplőinek részvételével. Az Akció 2 hosszú távú, legalább három éves kulturális együttműködési tevékenységeket támogat legalább öt ország részvételével, az Akció 3 pedig kiemelkedő európai kulturális projektek esetében pályázható, ilyen például az Európa Kulturális Fővárosa rendezvénysorozat, vagy kulturális díjak, illetve jelentősebb kulturális események támogatása.¹¹

¹⁰ ZONGOR Attila: Mit finanszíroz az EU? Előadás-összefoglaló az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága Kultúra 2000 című, 2000. és 2006. között futó keretprogramjáról.

Forrás: <http://www.mmhir.hu/org/csongrad/nye2003eazongor.htm> [2005. 03. 09.]

¹¹ 12+1 kérdés az Európai Unió kulturális programjáról.

Forrás: http://www.kulturpont.hu/13_kerdes.php [2005. 04. 20.]

4. ábra A Kultúra 2000 (Culture 2000) program honlapja

4. Kulturális örökség, digitális örökség

Sok helyen elmondták és leírták már, hogy a nemzeti kulturális örökség digitalizálása alapvető fontosságú társadalmi érdek, megkerülhetetlen állami feladat, mert az információs társadalom mennyiségileg és minőségileg több és gyorsabban megszerezhető információt igényel, s az információhoz való hozzáférés biztosításának egyik legjobb módja a digitalizálás és a digitalizált tartalom szolgáltatása.¹² Ezt Európában is felismerték, ennek okán lett a digitalizáció támogatott folyamat, hiszen stratégiai lehetőségeket is kínál, megalapozza a teljes digitális Európát. A hazai könyvtári stratégiában is kiemelt helye van a digitalizálásnak, az Európai Unióhoz való csatlakozás után nemzeti kulturális örökségünk bemutatásának és hozzáférhetővé tételének ez az egyik legfontosabb lehetősége. A közgyűjteményi hálózatnak ebben különösen nagy szerepet kell vállalnia. Irányelvek, programok, útmutatók, ajánlások készültek a kulturális örökség védelméről, többek közt az UNESCO is kiadott egy chartát ebben a témában.¹³ Az információforrásokat egyre nagyobb mértékben gyártják, terjesztik, kezelik és érik el digitális formában, ezzel mintegy újfajta örökséget, a digitális örökséget megteremtve. A digitális örökség tehát olyan forrásokból áll, melyek digitálisan lettek megalkotva, vagy létező analóg forrásokból digitális formába lettek öntve. Fennmaradásuk átgondolt gyártást, kezelést és menedzsmentet igényel. A digitalizálás jogi és intézményi háttérének megteremtése mellett természetesen a kiválasztás alapelvei is fontosak, főleg a dokumentum örökség esetében. Az a jó, ha a kiválasztás megfontolt döntéseken alapszik a következők figyelembevételével: a digitalizálás alkalmával az információt vonjuk ki a dokumentumból, tehát a tartalmat őrizzük meg, nem a dokumentumot magát. Értelmszerűen azt kell elsősorban digitalizálni, amely dokumentumból 5-10 éven belül eltűnik a tartalom, mert maga a dokumentum használhatatlan lesz. Ennek kicsit talán ellentmond, hogy a digitalizálást ne tartsuk eszköznél, a megőrzés eszközének, mert inkább célja van: a hozzáférés és a visszakeresés biztosítása.

¹² A közgyűjtemények a nemzeti kulturális örökség digitalizálásában.

Forrás: <http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/20040601.htm> [2005. 04. 25.]

¹³ Charta a digitális örökség védelméről. A Magyar UNESCO Bizottság nem hivatalos fordítása.

Forrás: <http://www.unesco.hu/index.php?id=508&type=node> [2005. 04. 25.]

5. eEurope

Az információs társadalom fontos szerepet tölt be Európa társadalmi és gazdasági fejlődésében. Az 1999-ben indított eEurope nevű politikai kezdeményezés célja, hogy felgyorsítsa Európa átalakulását a tudás gazdagsága felé, és nagyobb kohéziót biztosítson az Európai Unió tagállamai között.¹⁴ Fontos, hogy az eljövendő generációk minél jobban élvezhessék az információs társadalom kínálta előnyöket. Az ipari forradalom óta talán ezek a legnagyobb horderejű és az egész világot érintő változások, hiszen nem csak a technikáról szólnak, hanem mindenkire és mindenhol hatással lesznek. Cél kell, hogy legyen az is, hogy az információs társadalomhoz vezető út az összetartást erősítse, és ne megossza a közösséget, hogy lehetőségként és ne veszélyként éljék meg az emberek. Az információs társadalom előnyeit kell lehetővé tenni minden európai állampolgár számára.¹⁵ A 2000 júniusában az Európa Tanács által jóváhagyott eEurope 2002 akcióterv 3 fő célkitűzést tartalmaz:

- minden állampolgár, háztartás, vállalat, iskola, közigazgatási szerv számára hozzáférhető legyen az internet és megismerhetőek legyenek a számítástechnika újdonásai;
- egy digitálisan művelt Európát kell megteremteni, elősegíteni a társadalmi integrációt;
- biztosítani, hogy Európa teljes mértékben kihasználja az internet és a számítástechnika lehetőségeit.

2002-ben adták ki az eEurope 2005 tervet, melynek az eEurope 2002-höz hasonlóan kulcsszerepet szán annak a célnak a megvalósításában, hogy 2010-re Európa a világ legdinamikusabban fejlődő és legversenyképesebb tudásalapú gazdasági övezete legyen. Amíg azonban az előző program középpontjában elsősorban az internet-hozzáférés minél szélesebb körű elterjesztése állt, a mostani főleg arra irányul, hogy ennek eredményei már jelentkezzenek a gazdasági hatékonyság növekedésében, az elektronikus szolgáltatások mennyiségi és minőségi javulásában.¹⁶ A digitális információ átalakítása gazdasági és társadalmi értéké – ez jelenti az új gazdaság alapját.¹⁷

Bármely, digitális örökséggel és kulturális tartalommal foglalkozó uniós tevékenység említésekor hivatkozni kell az eEurope kezdeményezésre, hiszen ez globálisan célozta meg a digitális technológia elterjedésének felgyorsítását az európai társadalmakban és gazdaságban, beleértve természetesen a kultúrát is.

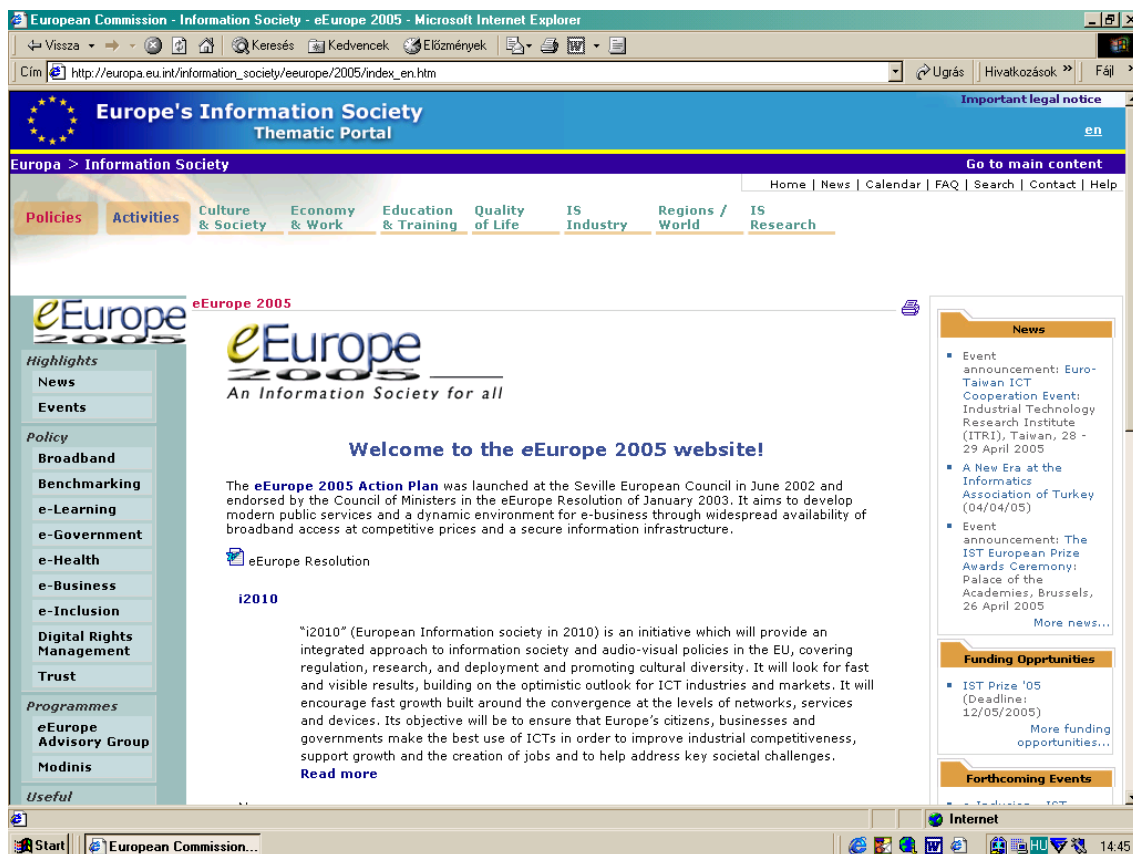
Az eEurope akcióterv része az eContent program is, amely az információs társadalom fejlődésének felgyorsítására alakult, a cél erőteljesen a technológia fejlesztése. A programról bővebben a <http://www.cordus.lu/econtent> oldalon olvashatunk.

¹⁴ eEurope – Információs társadalom mindenkinek.
Forrás: <http://etk.eudelegation.hu/img/tenyek/eEU.pdf> [2005. 03. 10.]

¹⁵ eEurópa – Információs társadalom mindenkinek. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2000. 6-7. sz. p. 309-315.

¹⁶ eEurope 2005: Új cselekvési program az információs társadalom fejlesztésére.
Forrás: <http://www.hirek.com/cikk/26110/> [2005. 03. 31.]

¹⁷ eEurope – Információs társadalom mindenkinek – program fontos elemei.
Forrás: <http://www.artefaktum.hu/eu/e-europe.htm> [2005. 03. 31.]

5. ábra Az eEurope 2005 program honlapja

6. Az Európai Unió és a könyvtárak

A könyvtárakra sem vonatkozik semmilyen jogi szabályozás uniós szinten, ezért téves az a feltételezés, hogy a csatlakozással a közép-kelet-európai könyvtárak az automatizálás, automatizáltan működés kényszerét vennék magukra.¹⁸ A könyvtárakkal számolni kell, hiszen alkalmasak arra, hogy bekapcsolódjanak az európai kulturális közösséghez való tartozás tudatosításába, miközben a meglevő kulturális, nemzeti és regionális különbségek megmaradnak. Hogy az Európai Unióban fontos szerepet tulajdonítanak a könyvtáraknak, abból is látszik, hogy 1990 óta folyamatosan támogatják a könyvtári információ- és kommunikációtechnológiai fejlesztéseket.¹⁹

6.1. Keretprogramok

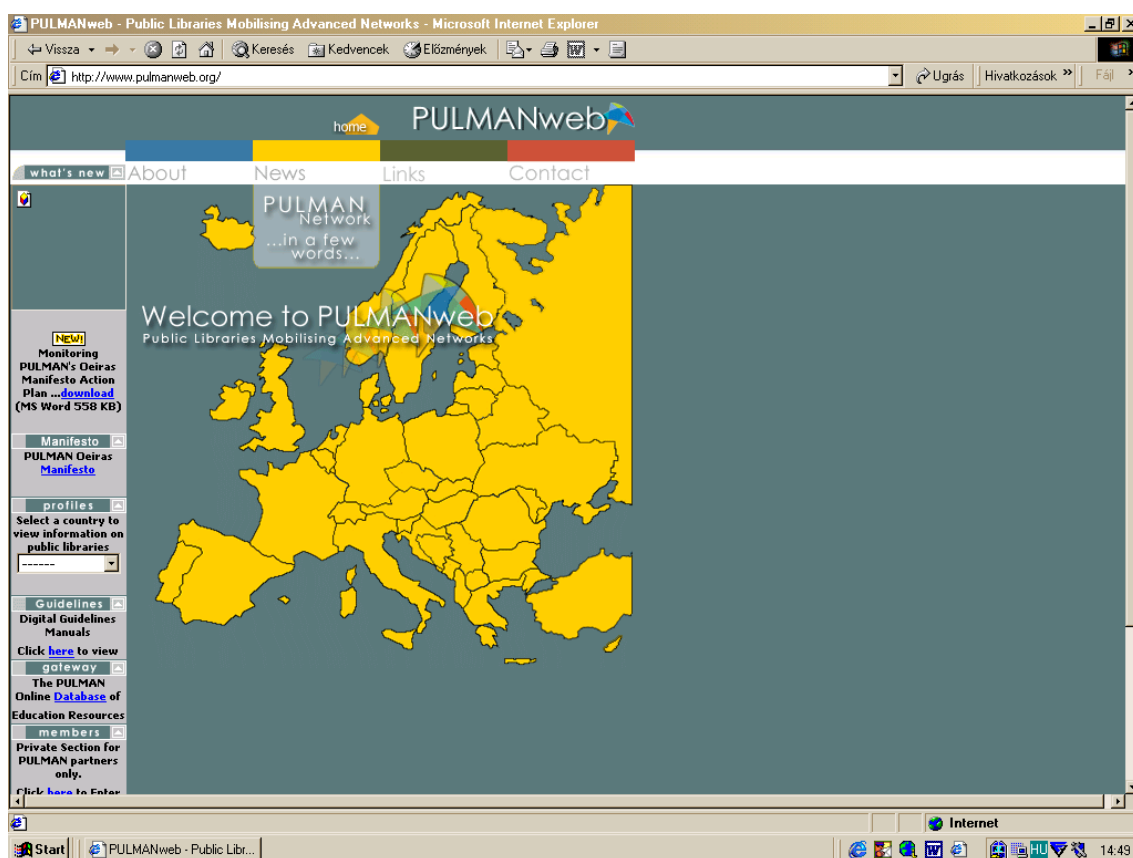
A közép- és kelet-európai országok könyvtárai számára 1994-től vált lehetővé az uniós programokhoz, ún. keretprogramokhoz való csatlakozás. A harmadik keretprogram (FP3) még 1990-ben kezdődött, a könyvtárak itt önálló fejlesztési területként szerepeltek, ugyanígy az 1994-1998 közötti időszakban is a negyedik keretprogram (FP4) idején. Az ötödik keretprogram (FP5) a 1998-2002 közötti időszakot foglalja magába. Ez már jelentősen különbözött elődeitől, itt nem az intézmények oldaláról indultak ki, hanem fejlesztési célt fogalmaztak meg, és ehhez adhatták hozzá sajátos profiljukat a különböző területeket képviselő intézmények. A célterületek általában a társadalmat tágabban érintő témák voltak, pl. életminőség, környezetfejlesztés stb. A legtöbb lehetőséget a könyvtárak számára „Az információs társadalom technológiái” (Information Society Technologies – IST) összefoglaló cím alatt futó akcióprogramok nyújtották. A dolgozat témájához kapcsolódóan a „Multimédia tartalmak és eszközök” (Multimedia Content and Tools) című alprogramot, annak is a „Digitális örökség és kulturális tartalom” (Digital heritage and cultural content) című részprogramját kell megemlíteni, mely DIGICULT néven vált ismertté. Ez az a program, melyhez számos ponton tudtak kapcsolódni Európa, köztük Magyarország könyvtárai. A DIGICULT keretében 1998-tól kezdődően öt felhívást adtak ki, ezekből az interaktív elektronikus publikációkkal, a digitális örökséggel és kulturális tartalommal, képzéssel és tréninggel, nyelvi technológiákkal, valamint az információk elérésével kapcsolatosak érintették közelről a könyvtárakat. Említést kell tenni néhány további, a DIGICULT keretében működő projektről is. A DELOS projekt (A Network of Excellence on Digital Libraries) a digitális könyvtárak kiválósági hálózata, mely 1996-ban indult a negyedik keretprogramban, majd az IST keretein belül folytatódott 2000-től. Fő célkitűzése a digitális könyvtárakkal kapcsolatos kutatások előmozdítása, eredmények bemutatása, modellek és technikák kipróbálása, szabványok meghatározása és a kapcsolattépítés. A projektről részletesebben a <http://delos-noe.iei.pi.cnr.it>, illetve magyar nyelven a <http://www.ki.oszk.hu/delos/index.html> weboldalon lehet tájékozódni.

A Cultivate program (Cultural Heritage Application Network) a kulturális örökség területén működő intézmények (könyvtárak, múzeumok, levéltárak) és szakemberek európai hálózata. Célja, hogy elősegítse ennek a három közgyűjteményi területnek az együttműködését, valamint koordinálja a keletkezett információkat. A programról magyarul a <http://www.ki.oszk.hu/cultivate/> oldalon olvashatunk.

¹⁸ FUTALA Tibor: A közép-kelet-európai könyvtárak kilátásai az EU-ban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2004. 3-4. sz. p. 150-151.

¹⁹ DIPPOLD Péter: Könyvtárak az Európai Közösség „Az információs társadalom technológiái” (IST) programjaiban. In: Könyvtári Figyelő, 2003. 2. sz. p. 359-366.

Itt kell szólni a PULMAN-projektről (Public Libraries Mobilising Advanced Networks) is, mely szintén az IST keretében indult 2001-ben. Létrejöttének célja, hogy a közkönyvtárak, helyi múzeumok, levéltárak együttműködését és teljesítményét erősítse. A projekt tevékenysége szervesen kapcsolódik az eEurope akciótervhez. A közgyűjtemények területén sikerült európai összefogást megvalósítani, ennek kézzel fogható eredménye egy 20 nyelvre lefordított útmutató (PULMAN Digital Guidelines), mely európai szinten a digitális formában meglevő közkönyvtári szolgáltatásokat tartalmazza. A PULMAN ugyanakkor ún. „alapozó munkát” is végez, a helyi együttműködést is segíti, hiszen magasabb szintű (országos és európai) együttműködés csak a valóban működő helyi közös munkákra épülve képzelhető el.²⁰ 2003. március 13-14-én került sor a projekt összegző konferenciájára a portugáliai Oerias városában, ahol a résztvevők kijelölték a program főbb prioritásait.²¹ A PULMAN-projektben közel 40 európai ország vesz részt, köztük Magyarország is a kezdetektől. Az interneten magyar nyelven elérhető információk a PULMAN-programról a <http://www.ki.oszk.hu/pulman> oldalon találhatók meg.

6. ábra A PULMAN-projekt honlapja

A hatodik keretprogram (FP6) a 2002-2006-os időszakot öleli át. Kevesebb a kiemelten kezelt témák száma, de – a könyvtárosok szerencséjére – változatlanul megmaradt „Az információs társadalom technológiái” című kulcsakció. A filozófia tehát szintén változatlan, kutatási területek vagy intézménytípusok helyett fejlesztési irányokat, néhány jövőbe mutató társadalmi-gazdasági célt fogalmaz meg. Az általános célkitűzés nem kevesebb, minthogy az Európai

²⁰ DIPPOLD Péter: A PULMAN-program. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003. 6. sz. p. 3-5.

²¹ Oeriasi felhívás. A Pulman program célkitűzései az elektronikus Európa megvalósításáért. In: Könyvtári Levelező/lap, 2003. 8. sz. p. 29-31.

Unió vezető gazdasági térséggé váljon 2010-ig. Számos már futó program folytatódik a hatodik keretprogramban is, az említett DIGICULT program célkitűzései azonban egy kicsit átalakultak. Összevonták a digitális örökség és a tanulás két nagy témakörét „Technológiával támogatott tanulás és hozzáférés a kulturális örökséghez” címmel. A digitális örökség kapcsán továbbra is az elérhetőségre, a láthatóságra és az európai kulturális és tudományos források kereskedelmi értékének felismerésére koncentrálnak.

6.2. EBLIDA

Az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, magyarul a Könyvtári, Információs és Dokumentációs Egyesületek Európai Irodája) 1992-ben jött létre. Feladata és küldetése, hogy képviselje, előmozdítsa a könyvtári és információs szakma érdekeit európai szinten, valamint szolgáltatson naprakész információkat a tagoknak, s erősítse együttműködésüket szerte Európában.²²

7. ábra Az EBLIDA honlapja

S hogy miért van erre szükség? Az információs társadalom kihívásokat teremt, a válaszadás folyamatában pedig lényeges szerepet játszanak a könyvtárak, hiszen fő hozzáférési pontokat jelentenek az információhoz és a tudáshoz. A könyvtárak fő küldetése az elkövetkező években sem változik, ugyanúgy a „gyűjteni, tárolni, megőrizni és rendelkezésre bocsátani” folyamat lesz a jellemző. Különbség azonban, hogy a könyvtáraknak alkalmazkodni kell a változó

²² HACKETT, Teresa: Könyvtárak európai perspektívában. Az EBLIDA szerepe és tevékenysége. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2001. 9-10. sz. p. 383-387.

társadalom új igényeihez és helyt kell állni az új információs technológiák kihívásaival szemben. Hiszen azzal, hogy digitalizálunk, az információk előállításának, terjesztésének és hozzáférésének új formáit hozzuk létre. Az új forrásokat be kell illeszteni a meglevő források közé, így a könyvtárak egy nagyobb hálózat részeivé válnak. Ezzel viszont együtt jár az is, hogy foglalkozni kell egyéb társadalmi, jogi, gazdasági és technikai kérdésekkel, a könyvtáraknak ismét meg kell keresniük a helyüket helyi, európai és nemzetközi szinten. Az EBLIDA munkájának meghatározó eleme az az elv, hogy mindenkinek egyenlő jogot és szabad hozzáférést kell biztosítani az információhoz. A szervezet információkkal látja el tagjait a pályázati lehetőségekről, minden hónapban hírlevelet küld programokról, eseményekről, anyagi támogatások lehetőségeiről. Az Európa Tanács és az EBLIDA szoros együttműködésének köszönhetően született meg néhány irányelv az elektronikus hálózatokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban, a négy alapkérdés a következő: demokrácia a könyvtári gyakorlatban, a könyvtárak a nemzeti információs politikában, a könyvtárak mint az információ aktív közvetítői, az írott örökség védelme.²³ Az EBLIDA eredményesen vett és vesz részt egy sor európai projektben a szerzői jog és a licencelés terén is. Ezek egyike az ECUP (European Copyright User Platform), mely 1994 és 1999 között információs és vitafóruma volt az európai szerzői jogi kérdéseknek. Ez a munka tovább folytatódott 1998 és 2000 között TECUP (Testbed Implementation of the ECUP Framework) néven, itt már a könyvtárak elektronikus dokumentumainak használatát is szabályozták. A CECUP (Central and Eastern Copyright User Platform) közép- és kelet-európai, az Európai Unióba felveendő tagországok szerzői jogi kérdéseivel foglalkozott, a CELIP (Central and Eastern European Licensing Information Platform) pedig 2000-től a licencelés kérdéseire irányítja a figyelmet. 2001-től az EBLIDA új témakört elemez, az egész életen át való tanulás problémakörét.²⁴

Az EBLIDA több jelentős szervezethez kapcsolódik, több száz nemzet és könyvtári tevékenységét hangolja össze, szerepe a jövőben még hangsúlyosabbá válhat. Honlapja hasznos forrás a könyvtári szervezetek számára európai könyvtári projektek, kezdeményezések, információforrások megismerésében.

²³ HACKETT, Teresa: A könyvtárak Európa szemszögéből. Az EBLIDA szerepe és tevékenysége. In: Könyvtári Figyelő, 2001. 1. sz. p. 703-708.

²⁴ EBLIDA: az európai könyvtárak hangja. In: Könyvtári Figyelő, 2003. 3. sz. p. 630.

7. Lundi alapelvek

A kulturális örökséggel foglalkozó intézmények Európa-szerte igyekeznek közzétenni gyűjteményüket digitális formában. A legkisebb digitalizálási projektek egy-egy intézmény valamely részlegéhez kötődnek, vannak országos hatókörű vállalkozások, és vannak olyanok, melyek több európai ország részvételével és európai szervezetek anyagi támogatásával zajlanak. Az Európai Bizottság több európai országot összefogó digitalizálási projekteket és kutatásokat finanszíroz. Nagyszabású projektekről van szó, melyeknél jó esetben a folytatás a kezdeti finanszírozás után is biztosított.²⁵

A tagállamok és az Európai Bizottság számára egy külön akció indult a digitalizálási programoknak az összes tagállamra kiterjedő koordinálására. 2001. április 4-én a tagállamok képviselői, szakértői találkoztak a svédországi Lund városában, hogy megvitassák a koordináció kérdéseit, a nemzeti digitalizálási programok fontosságát. Olyan ajánlások kellettek, melyek segítik az együttműködést és megnövelik a digitalizálási tevékenységek értékét. Az alapelv: „Európa kulturális és tudományos tudáskincset hordozó forrásai egyfajta sajátos közvagyonként képeznek, belőlük áll össze sokszínű társadalmaink kollektív és egyre gyarapodó emlékezte, amely egyben szilárd alapul is szolgál a digitális tartalomipar fejlődéséhez egy fenntartható tudástársadalom körülményei közepette”. Európa kulturális és tudományos öröksége tehát közkinccs, a forrásokat feltétlenül digitalizálni kell annak érdekében, hogy a polgárok jobban hozzájuk férhessenek és mind a múltbeli, mind a jövőbeli kulturális örökséget meg lehessen őrizni. Globalizálódó világunkban ez különösen fontos, hiszen a digitalizált kulturális vagyon forrása az oktatásnak, az idegenforgalomnak és a médiaiparnak is. A digitalizálási tevékenység többféle formát és tartalmat érint, hiszen múzeumi tárgyakat, közérdekű iratokat, régészeti leleteket, audiovizuális archívumokat, térképeket, történeti dokumentumokat, kéziratokat, könyveket mind lehet digitalizálni. Hogy a forrásokban rejlő lehetőségeket ki tudjuk használni, tisztában kell lenni bizonyos gátló tényezőkkel. Széles körben folynak már digitalizálási tevékenységek, gyakran nagyon elszigetelten, az egyes tagállamok politikájától függően. Egy egész Európára kiterjedő áttekintés kell arról, hogy milyen kulturális tartalmakat digitalizáltak már, hiszen így előfordulhatnak párhuzamos eszköz-, munka- és pénzbefektetések. A digitalizálás költséges művelet, komoly befektetéseket igényel, többnyire közpénzekből. A befektetések jelentős kockázattal járnak, ha nem a megfelelő technikai feltételek és szabványok alkalmazásával valósulnak meg. Így olyan tartalomforrások jöhetnek létre, amelyek hamar elavulnak, használhatatlanná válnak, a beruházást meg kell ismételni. Meg kell oldani a több nyelven való hozzáférést mind az egyes nemzetek, mind az Európai Unió szintjén. Fontos szempont a jogkezelési megoldások alkalmazása is, hiszen a digitalizált tartalom területén az eredeti jogtulajdonosok, a közvetítők és a felhasználók is különböző jogos érdekeket képviselnek. Van ebben gazdasági érdek is, hiszen a kulturális szektor minden bizonnyal hosszabb távon kívánja kiaknázni a digitalizált tartalom értékét. A kulturális és az új technológiai programokat jobban össze kell kapcsolni az egyes nemzetek és az Európai Unió szintjén is, így meghatározhatók a fejlesztendő területek, valamint azok, ahol európai többletértékek születhetnek. A digitalizálásra vállalkozó intézmények gyakran a kulturális örökség területén működnek. A levéltáraknak, könyvtáraknak, múzeumoknak hosszú távú, költséges és technika-igényes tevékenységekre kell elkötelezniük magukat, a digitalizálási technológiák és eszközök használatához pedig újfajta készségeket és gyakorlati megoldásokat kell elsajátítani. A tagállamok fontos célja kell, hogy legyen egy fórum, csoport létrehozása a folyamatos koordináció érdekében. Ez a koordinációs csoport a tagállamok képviselőiből állna, kialakítaná a

²⁵ Digitalizálás az európai könyvtárakban. In: Könyvtári Figyelő, 2000. 4. sz. p. 754-755.

vita és tapasztalatcsere kereteit, valamint a beszámolás módját nemzeti és európai szinten is. Szükség van egy számbavételi rendszerre, melynek keretében a koncepciókról, programokról lehetne friss információkat szerezni. A legjobban bevált gyakorlatokat támogatni és népszerűsíteni kell, létrehozni egy szempontrendszert, meghatározni a mutatószámokat, majd Európa szerte szétsugározni az optimális megoldások példáit. Országos nyilvántartások tegyék láthatóvá és elérhetővé az európai tudományos és kulturális tartalmakat. Mindezek megvalósulása nagymértékben függ az Európai Bizottság és a tagállamok együttműködésétől, a „támogatás”, „fejlesztés”, „kezdemenyezés” kulcsszavak mentén haladva.²⁶ A lundi alapelvek nyomán egy cselekvési terv²⁷ is készült. Azokat a kezdeti tevékenységeket ismerteti, amelyek segítségével az európai kulturális és tudományos tartalom digitalizálásának minőségén javítani lehet, és a lundi alapelvekben megnevezett célokat el lehet érni.

²⁶ A digitalizálási munkálatok összehangolása az EU-ban. Lundi alapelvek. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2003. 11. sz. p. 465-468.

²⁷ Cselekvési terv a digitalizálási programok és koncepciók összehangolására.
Forrás: <http://mek.oszk.hu/egyesulet/lund-csel.htm> [2005. 03. 16.]

8. MINERVA

A MINERVA mozaikszó: Ministerial Network for Valorising Activities in Digisation, az Európai Unió tagállamok minisztériumai közötti együttműködés, amelynek célja hogy összehangolja a különböző országok digitalizálási tevékenységeit. A program az IST keretében működik. A digitalizálásra egy közösen elfogadott európai platformot kell létrehozni, meta-adatokra és a hosszú távú megőrzésre vonatkozó ajánlások és irányelvek megfogalmazása formájában. A Minerva a nemzeti programok koordinálása mellett az európai országok, nemzetközi szervezetek és projektek közti kapcsolatok kiépítését is segíti. A program ezek mellett tanácsadó szerepet is ellát, amely a már működő jó példák összegyűjtését, valamint a Lundi alapelvek elfogadását és terjesztését szorgalmazza.²⁸ A Minerva projektet az Olasz Kulturális Minisztérium irányításával hozták létre hét tagállam közreműködésével 2002-ben, amelybe a többi uniós tagállam is bekapcsolódott. Az európai uniós bővítést megelőzően az újonnan csatlakozó tagállamok számára indították 2004 februárjában a MinervaPlust, ebben Magyarországot az Országos Széchényi Könyvtár képviseli.

A Minerva projekten belül munkacsoportok tevékenykednek, minden csoportnak egy tagország a felelős vezetője.

WP2 – Teljesítményértékelési munkacsoport (*Benchmarking framework*)

WP3 – Digitális tartalmak nyilvántartása, feltárása és a többnyelvűséget vizsgáló munkacsoport (*Inventories, discovery of digitised content, multilingualism issues*)

WP4 – A szolgáltatások átjárhatóságáért felelős munkacsoport (*Interoperability and service provision*)

WP5 – A felhasználók igényeinek meghatározását, a tartalmi és minőségi keretrendszer kidolgozását és a közös hozzáférési pontokat biztosító munkacsoport (*Identification of user needs, content and quality framework for common access points*)

WP6 – Jó példákat és szakértői központokat összegyűjtő munkacsoport (*Identification good practices and competence centres*)²⁹

A program magyar nyelvű honlapja a <http://mek.oszk.hu/minerva> címen érhető el. Itt olvashatók magyarul többek között azok a dokumentumok is, melyeket a Minerva munkacsoportjai készítettek a digitalizálási munkák összehangolásának segítésére. Fontos rész a kulturális honlapok minőségi követelményeinek megjelenítése, kulcsszavak említésével ezek a következők: átláthatóság, hatékonyság, karbantartottság, elérhetőség, felhasználó-központúság, interaktivitás, többnyelvűség, átjárhatóság, jogkövető, hosszú-távú megőrzés.³⁰ Ezt a tíz elvet fejti ki részletesen a Kézikönyv a minőségi elvekről című dokumentum, melyet az ötödik munkacsoport készített. A Sikeres digitalizálás lépésről lépésre című gyakorlati útmutatót, mely a digitalizálással foglalkozó közgyűjteményeknek kíván segítséget nyújtani, a hatodik munkacsoport hozta létre. Természetesen a Lundi alapelvek és a hozzá kapcsolódó cselekvési terv magyar fordítása is olvasható, hiszen ezek a Minerva munkájában alapidokumentumként

²⁸ A Minerváról.

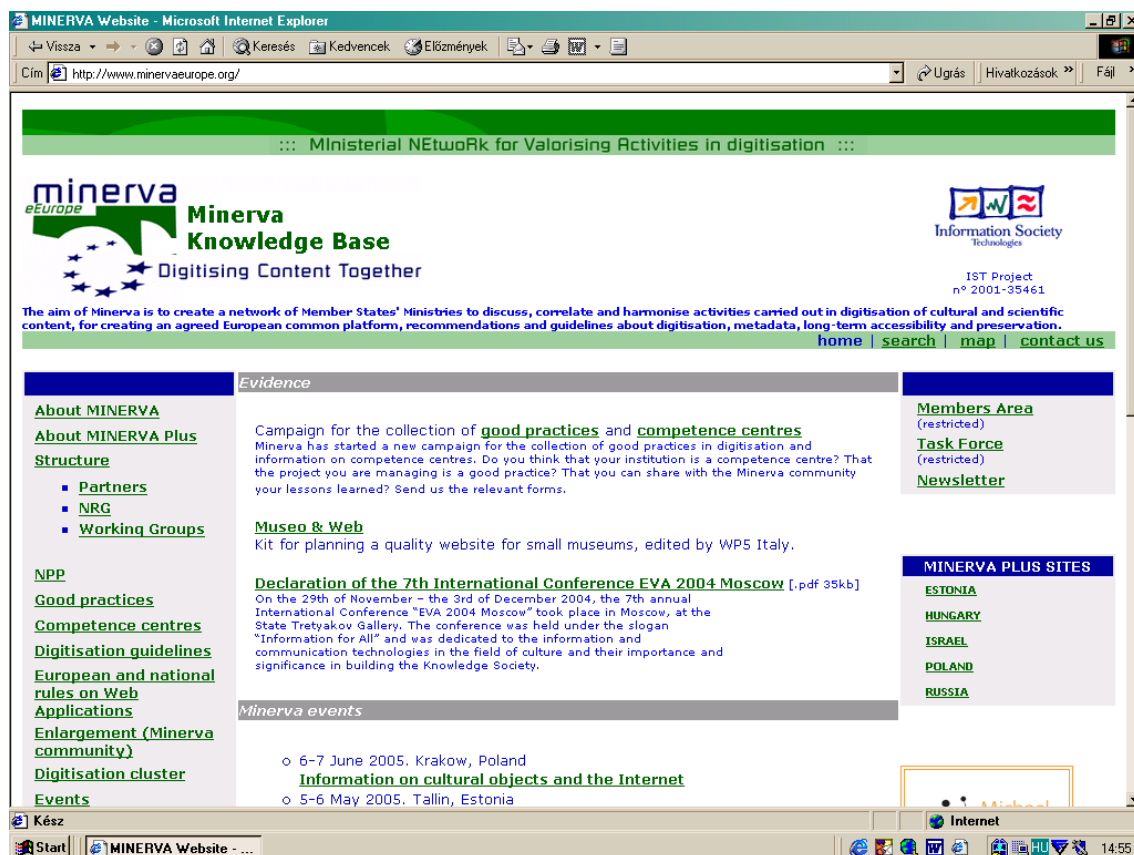
Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/minerva> [2005. 03. 31.]

²⁹ SZALÓKI Gabriella: Digitális kultúra Európában – a Minerva projekt. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2005. 1. sz. p. 6-11.

³⁰ A kulturális honlap minőségi követelményei.

Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/kulthonlapminkov.htm> [2005. 04. 13.]

működnek. A Pármai charta feltételeket és cikkelyeket tartalmaz, melyekben a Nemzeti Képviselők Csoportja állapodott meg 2003. november 19-én Pármában. A tervek szerint a charta tartalma folyamatosan fejlődik majd, javítások is elképzelhetők mindaddig, amíg sikerül a benne megjelenített igényeket kielégíteni.

8. ábra A MINERVA honlapja

8.1. NRG

A Minerva projekt irányító szerve a Nemzeti Képviselők Csoportja (National Representative Group, továbbiakban NRG), amely a Minerva kitűzött feladatainak irányítását, teljesítésének nyomon követését végzi.³¹ A csoport tehát a kulturális és tudományos digitalizálási programok koordinációjára hivatott, küldetése a fejlesztés lundi elvek alapján történő felügyelete. Az NRG tagjait az Európai Unió tagországai jelölik, minden tagországnak egy szavazata van, ugyanígy az Európai Bizottság képviselőjének is. A csoport félévente ülésezik, ahol a képviselők megosztják egymással az együttműködés tapasztalatait nemzeti és nemzetközi szinten. Ez egy stabil és folyamatos odafigyelést biztosít a tagállamok közti konszenzus kialakítására, melyet a jó példák és a weblapok minőségi követelményeinek hirdetésével segít.³² A csoport munkájában Magyarország részéről 2003 őszétől a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma képviselteti magát.

³¹ RÓNAI Iván: Európai együttműködés a digitális kulturális örökség megteremtésében és megőrzésében – a Minerva projekt irányítása. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2005. 1. sz. p. 3-5.

³² Minerva. Felépítés-NRG.

Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/nrg.htm> [2005. 03. 29.]

Tehát a Minerva projekt ajánlásai és dokumentumai mellett a rendezvényeken keresztüli tapasztalatcsere biztosítja a munka hatékonyságát. A találkozókról beszámolók készülnek, ezek is olvashatók magyar nyelven.

9. Szerzői jogi kérdések

A digitalizálás, a digitális tartalom megjelenítése, az internet felveti a szerzői jog problémakörét, melynek erősen korlátozó hatása van. Aki valamilyen módon kapcsolatba kerül a szerzői joggal, többnyire a következő kérdést teszi fel: ha van egy szellemi termék, amellyel valamilyen cselekményt szeretnénk végezni, erre szerzői jogilag szükséges-e engedélyt kérni és/vagy díjat fizetni? A kérdés három lépcsőben válaszolható meg: a szerzői jogi törvény (1999. évi LXXVI. törvény) által védett-e a szellemi termék, ha igen, engedélyköteles/díj-köteles felhasználásnak minősül-e az általunk tervezett cselekmény. Ha erre is igen a válasz, meg kell vizsgálni, nem esik-e cselekményünk a törvényben felsorolt szabad felhasználási cselekmények valamelyike alá.³³ A copyright, azaz szerzői jog a szellemi terméket védi és a szellemi munkát végző alkotókat illeti meg. A szerzői jog kétféle jogot biztosít a szerző számára: gazdasági és erkölcsi jogot, melyek a szerző életében és a halálát követő hetven évben állnak fenn. A szerzőket tehát többféle kizárólagos joggal ruházza fel a törvény, hogy szellemi termékükkel kívánságuk szerint rendelkezzenek: eladhatják, átruházhatják, vagy engedélyezhetik a felhasználását. Az egyes országokban érvényes szerzői jogi törvényeket a nemzetközi egyezményekben és szerződésekben foglalt elvek alapján fogalmazzák meg. Az európai közönyvtárak valamennyi gyűjteményét – nyomtatott, analóg vagy digitális formában – védi a szerzői jogi törvény. Jogi hagyományok területén azonban különbség van az Európai Unió tagországai között. Az európai kontinens országai a magánjog szerint járnak el, míg az Egyesült Királyságban és az Ír Köztársaságban a közjogot alkalmazzák. A magánjog szerint a szerzőknek elidegeníthetetlen joguk van a szellemi alkotásukhoz, más szóval ez állampolgári joguk. A közjog szerint azonban a szerzői jog nem alanyi joga az egyénnek, azt törvényben kell garantálni. Ez a lényeges különbség magyarázhatja meg, miért okozhat, okozhatott nehézséget az Európai Unió tagállamaiban a szerzői jogokkal kapcsolatos törvények összehangolása. Az Európa Tanács 1988 óta dolgozik a szerzői jogok egységesítésén, ennek eredményeképpen mára a tagállamokban a szerzői jogokra vonatkozó törvények hasonlóak. Különbségek főleg a kivételekben és a korlátozásokban találhatók. A szerzők kizárólagos jogát bizonyos különleges körülmények között korlátozni kell, hogy a kutatással, oktatással és stratégiai célokkal kapcsolatos információk feleslegesen ne essenek szerzői jogi korlátozás alá. Így biztosítható mindenki számára a szabad hozzáférés az információhoz és a kulturális örökséghez. Kiegyensúlyozott szerzői jogi törvényekkel elérhető, hogy szerzők és jogtulajdonosok is erős és hathatós védelmet kapjanak, másik oldalról pedig a felhasználókat a szabad hozzáférés ösztönözze alkotásra, kutatásra, művelődésre.³⁴ A könyvtári eszmét, a kulturális örökség megőrzését és szolgáltatását napjainkban összhangba kell hozni az információs társadalom gondolatával. Meg kell azonban vizsgálni, hogy a könyvtárak és a szerzői jogosultak között létrejött kényes egyensúlyt milyen módon, mennyiben érinti a digitalizálás, a digitális archiválás és az archivált anyagok szolgáltatása.³⁵ A digitális könyvtárak többnyire

³³ TÓTH Péter Benjámin: A digitális könyvtár és a szerzői jog.

Forrás: http://www.neumann-haz.hu/tei/tanulmanyok_digitkvt/toth/digitkvtszerzoijog_hu.html [2005. 03. 29.]

³⁴ A szerzői jog által védett anyagokhoz való hozzájutás közérdek (a Pulman Digital Guidelines magyar változata).

Forrás: <http://mek.oszk.hu/html/irattar/ajanlas/pulman/szerzoijog.html> [2005. 03. 29.]

³⁵ TÓTH Péter Benjámin: A digitális könyvtár és a szerzői jog.

Forrás: http://www.neumann-haz.hu/tei/tanulmanyok_digitkvt/toth/digitkvtszerzoijog_hu.html [2005. 03. 29.]

csak olyan dokumentumokat szolgáltathatnak, amelyek elektronikus úton való terjesztése nem tiltott, tehát vagy már elévült a szerzői jog – a szerző halála után hetven évvel –, vagy a szerző, illetve a jogtulajdonos engedélyezte, hogy a mű bekerüljön a digitális könyvtár dokumentumai közé. A jelenleg hatályos szerzői jogi törvény szerint a digitális könyvtárak zárt hálózaton keresztül, oktatási, tudományos célzattal továbbíthatják tartalmaikat. Több nagy könyvtár így helyi hálózaton osztja meg dokumentumait, de az interneten nem publikálja.

A társadalom jövőjének rémálma az lenne, ha engedély vagy térítés nélkül semmit sem lehetne megtekinteni, elolvasni, felhasználni vagy lemásolni. Ez odáig vezethetne, hogy elektronikus környezetben az információforrásokat a nagyközönség azon tagjai számára vásárolnák meg és tennék elérhetővé, akik fizetni képesek érte, s így a társadalom az információval rendelkezők, illetve az abból kizártak körére szakadna. A nyomtatott dokumentumok terén gondosan kidolgozott szerzői jogi irányelvek és gyakorlat jött létre, amely biztosítja a használók és a jogtulajdonosok jogai közötti egyensúlyt. Ennek az egyensúlynak fenn kell maradnia digitális környezetben is.

10. A digitális kultúra főbb hazai „képviselői”

10.1. Országos Széchényi Könyvtár

A könyvtárak és egyéb közgyűjtemények az elektronikus tartalomszolgáltatás természetes műhelyei, meghatározó intézményei. A nemzeti kulturális örökség írott és tárgyi emlékei rendezett formában találhatók meg, s ahogy ezek értéket képeznek, úgy válik értékadóvá a digitális változatuk is. A könyvtár közgyűjtemény, mindenki számára hozzáférhető. Az internet alapeszméje, a szabad hozzáférés elsősorban és korlátozás nélkül az ilyen intézményekben érvényesül. A magyar írott kulturális örökségnek a digitális világban való megjelenítése sürgős feladat. A könyvtári dokumentumok digitalizálását és digitális szolgáltatását tekintve az Országos Széchényi Könyvtárnak (a továbbiakban nemzeti könyvtár illetve OSZK) világos koncepciója van. A munka rendszeres, a hazai és nemzetközi könyvtári és digitális szabványoknak megfelelő – derül ki Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálási gyakorlata és tervei 2003 című beszámolóból.³⁶ A nemzeti könyvtárak nyilvántartásai minden országban a digitális tartalomszolgáltatás és információellátás alapját képezik. Ez a munka minden országban külön, egyszeri kiemelt állami támogatással valósul meg, természetesen emellett a pályázati lehetőségeket maximálisan ki kell használni. A nemzeti könyvtárban őrzött dokumentumok digitalizálása még így is igényli a vállalkozói szféra bevonását a munkába. Az említett digitalizálási tervben olvashatunk az OSZK Digitális Könyvtáráról (OSZKDK), ahova a tervek szerint kétféle módon kerülnek digitális objektumok: gyűjtéssel és saját előállítással (digitalizálással). Fontos, hogy bármilyen digitális tartalom keletkezzen bárhol, azt – amennyiben könyvtári dokumentumról készült – a nemzeti könyvtár köteles begyűjteni, megőrizni, intraneten az olvasó rendelkezésére bocsátani, tehát biztosítani kell feldolgozásukat, tárolásukat, visszakereshetőségüket és archiválásukat. A digitális könyvtár mellett egy digitális raktár is készül, melyben a digitális objektumokat fogják tárolni, mind a használati, mind az archivális példányokat.

Az OSZK-hoz kapcsolódóan meg kell említeni két digitalizálási programot, az egyik a Hungarológiai Alapkönyvtár, a másik a Bibliotheca Corviniana Digitalis.

A Hungarológiai Alapkönyvtár Digitalizálási Program a Hungarológiai Alapkönyvtár című könyvjegyzék digitalizálási projektje. A mintegy 3800 kötet (több mint kétmillió oldal) elektronikus változatának elkészítése az egyik legnagyobb magyar szöveg-digitalizálási vállalkozás. A programot az OSZK koordinálja, a művek nagy részét a Magyar Elektronikus Könyvtár fogja szolgáltatni. A munka 2004 januárjában kezdődött, a program honlapján (<http://www.mek.oszk.hu/hungalap>) folyamatosan nyomon lehet követni a digitalizálásra váró és a már elkészült dokumentumok listáit. A hungarológia, vagy másként magyarságtudomány megismertetése napjainkban különös jelentőséggel bír az Európai Unió csatlakozása miatt, ezen projekt segítségével szerte a világban hozzáférhetővé válik mindaz, amit a hungarológia nyújtani tud a nemzetközi tudományosságnak.

A Bibliotheca Corviniana Digitalis program célja nem kevesebb, minthogy digitális eszközökkel virtuálisan visszaállítsa Mátyás király egykori könyvtárát, a Bibliotheca Corvinianát. A virtuális rekonstrukció csak az első lépés, emellett fontos cél a könyvtár tudományos feldolgozása és az eredmények interneten való publikálása, valamint a könyvtár népszerűsítése is. 2001-ben digitalizálták a Magyarországon levő corvinák egy részét, ez folytatódott

³⁶ Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálási gyakorlata és tervei 2003.

Forrás: http://www.oszk.hu/frame_hu.htm?hun/publ/konferencia/konferencia_index_hu.htm [2005. 04. 04.]

2003-ban, ugyanekkor kezdték el digitalizálni a Csehországban, Horvátországban és Lengyelországban található kódexeket. 2004-ben a Kultúra 2000 program keretében az OSZK vezetésével több európai közgyűjtemény és egyéb intézmény nemzetközi pályázatot nyújtott be Europa Humanistica docet: Once upon a Common Europe címmel. A pályázat célja az, hogy az európai nagy gyűjteményekben található corvinákat digitalizálják. A Bibliotheca Corviniana Digitalis program eredményeit, egyéb információkat a <http://www.corvina.oszk.hu> weboldalon olvashatunk.

10.2. Magyar Elektronikus Könyvtár

Néhány lelkes könyvtáros és önkéntes összefogásával 1994-ben jött létre és azóta bővül folyamatosan a Magyar Elektronikus Könyvtár (a továbbiakban MEK), mely tudományos, oktatási és kulturális célokra alkalmas digitális dokumentumokat gyűjt, archivál és szolgáltat ingyenesen az interneten.

9. ábra A Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja

A kezdeti lelkesedés nem múlt el, a könyvtár hétről-hétre kap elektronikus formában, e-mailen, CD-n begépett, szkennelt könyveket. Így került a könyvtárhoz Petőfi Sándor összes verse, vagy az utóbbi időben nagy sikert elért Harry Potter sorozat néhány kötete is. Ez utóbbi közlése azonban – több más művel együtt – szerzői jogi akadályokba ütközik, mivel a jogdíjakat a könyvtár nem tudja finanszírozni. A régebbi kiadású, több szerző közreműködésével készült könyvekkel is probléma van, hiszen a MEK anyagi hátterével szinte lehetetlen finanszírozni az írók vagy az örökösök jelenlegi tartózkodási helyének kinyomozását, hozzájárulásának megszerzését. Pozitív példa, amikor maga az író, vagy engedélyével a kiadója küld el egy művet a könyvtárnak. Leginkább a kortárs szerzők használják ki a MEK előnyeit,

hiszen teret kapnak a megjelenésre, s ez ismertséget, könnyű hozzáférhetőséget biztosít a számukra. A félreértések elkerülése végett a MEK-ben minden dokumentum elején található egy copyright szöveg.

A MEK az egyik legrégebbi magyar nyelvű internetes tartalomszolgáltatásnak tekinthető, de sokáig semmilyen állami támogatásban nem részesült. A projektet előbb a Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program (NIIF) karolta fel, 1999-től pedig az Országos Széchényi Könyvtár önálló osztályává nőtte ki magát. A könyvtár néhány kivételes esettől eltekintve nem digitalizál, a cél mindössze a különféle szervereken elérhető, már meglevő digitális tartalmak összegyűjtése, rendszerezése, majd korrektúrázás, lektorálás után közzététele.³⁷ A MEK-ben szinte minden szakterületről található már digitális dokumentum, és nagyon változatos a műfajok köre is: regények, versek, szakkönyvek és tanulmányok, lexikonok, szótárak, sőt kisebb mennyiségben kották, térképek és festmények is. 2005 tavaszán mintegy 2500 darab katalogizált tételből állt a gyűjtemény, ezek összességében több tízezer egyedi művet tartalmaznak. A szövegek túlnyomó része magyarul olvasható, de előfordul néhány fordítás elsősorban a magyar tudomány és kultúra alkotásaiból. A gyűjteménybe kerülő dokumentumok mindig alapos minőségellenőrzésen és ha szükséges, javításon esnek át. A legnépszerűbb formátumokba (HTML, XML, PDF, RTF) és egységes külalakra konvertálják őket, majd könyvtári szabályok szerinti részletes leírás készül róluk, amit a dokumentumhoz mellékelnek. Fontos szempont, hogy a műveket tartalmazó állományok egyszerűen használhatók és gyorsan letölthetők legyenek. A dokumentumok megtalálása könnyű az ismertebb keresőrendszerek segítségével is, hiszen az egyes tételekhez metaadatokat rendelnek. A MEK mindmáig nagyon népszerű a magyar nyelvű írott kultúra után kutató internet felhasználók között, látogatóinak száma folyamatosan növekszik. Népszerűségének egyik fontos oka, hogy mindvégig az olvasók igényei által, sőt ahogy korábban említettem, az ő segítségével fejlődött, gyarapodott. Lényeges az is, hogy a szolgáltatás felhasználói felületét úgy képezték ki, hogy az bárki számára, bármilyen platformról, bármilyen hálózati csatlakozással könnyen és egyszerűen használható. A MEK tehát lényegében egy mindenki által látogatható, ingyenes, hatékonyan működő internetes közkönyvtár, amely sokkal kevesebb forrásból építkezve, sokkal kisebb állománnyal, sokkal több olvasót szolgál ki, mint a hagyományos közkönyvtárak. „A MEK folyamatosan kísérletezik a legújabb technológiák könyvtári alkalmazásával, adaptálja a nemzetközi szabványokat a hazai környezetbe, együttműködik magyar és európai intézményekkel és szervezetekkel, hogy felépíthesse a Jövő Könyvtárát”³⁸ – fogalmazzuk a honlapon.

A MEK-hez kapcsolódóan említést kell tenni az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisról (EPA), melynek célja a magyar vonatkozású elektronikus időszaki kiadványok könyvtári igényű nyilvántartása, illetve egyes folyóiratok archiválása. Nagy szükség volt erre a kezdeményezésre, hiszen az internet változó világában az elektronikus periodikumok hosszabb távon való szolgáltatása nem biztosított. A munka 2001-től folyik, de 2004-ben nyílt meg a nyilvánosság előtt a bibliográfiai adatbázis, amely a már archivált tételek mellett leírja az interneten hozzáférhető, vagy CD-n illetve DVD-n megjelent magyar, vagy magyar vonatkozású elektronikus időszaki kiadványokat is. Az adatbázis tételei több szempontból visszakereshetők, s ahogy gyarapszik a tételek száma, úgy válik egyre teljesebbé a kép a magyar online sajtóról. A szolgáltatás a <http://www.epa.oszk.hu> oldalon érhető el, a webfelület kialakítása a MEK megjelenési formáját örökölte.

³⁷ KISS Melinda Katalin: Könyvtár gombnyomásra.

Forrás: <http://www.nol.hu/melleklet/cikk/348160/> [2005. 04. 01]

³⁸ A Magyar Elektronikus Könyvtár (Az NDA tájékoztató kiadvány számára készített, a Magyar Elektronikus Könyvtárt bemutató szöveg).

Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/html/irattar/mek-hun.htm> [2005. 04. 19.]

10.3. Neumann János Digitális Könyvtár

A Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht. (a továbbiakban Neumann-ház) 1997 óta működik. Küldetése, hogy részt vegyen a magyar kulturális örökség megőrzésének és közkinccsé tételének nagy feladatában. Az interneten ingyenesen elérhető gyűjteményük több tízezer tételt számláló magyar szövegtár, amely folyamatosan gyarapodik szépirodalmi, szakirodalmi és tudománytörténeti művek digitalizált változatával. Cél a gazdag és igényes forrásanyag szolgáltatása az olvasóknak. Fontos tevékenység még a közgyűjteményekben folyó digitalizációs programok nyilvántartása és a digitalizálási projektekről összegyűjtött adatok szolgáltatása. Különbség a MEK és a Neumann-ház munkája között, hogy míg a MEK a már digitálisan meglévő elektronikus dokumentumok összegyűjtését tűzte ki célul, s jobban megőrizte a könyvtár jelleget, addig a Neumann-ház mondhatni egy tudományos igényű digitalizáló műhely, jellemezhető akár egy elektronikus kiadóként is.

10. ábra A Neumann János Digitális Könyvtár honlapja

A Neumann-ház WebKat.hu szolgáltatása 1998 óta épül. Olyan internetes forrásokat dolgoz fel, melyek a kulturális örökség körébe tartoznak, megtalálhatók itt képek, dolgozatok, tanulmányok, folyóiratok, hanganyagok, e-könyvek, fotók, festmények, grafikák egyaránt. Elsősorban a magyar nyelven, magyar szolgáltatónál elérhető dokumentumokat katalogizálják, az adatbázis teljes szövegű visszakeresést kínál.

Különleges állományrészt képvisel a Bibliotheca Hungarica Internetiana (BHI) című magyar szövegtár, mely a klasszikus magyar irodalom számos alakjának műveit öleli fel, különös tekintettel a kritikai és az úgynevezett népszerű kiadásokra, de megtalálhatók itt a különböző műveltségterületekhez tartozó alapvető szakirodalmi munkák is. A gyakorlat az, hogy a digitalizált szöveget korrektúrázás, majd SGML kódolás után töltik az adatbázisba.

A természettudományi és tudománytörténeti dokumentumok között nagy magyar tudósokról olvashatunk magyar és angol nyelven, vagy böngészhetünk természettudományi témájú cikkeket. Külön gyűjteményrészt képvisel az Educatio című folyóirat néhány számának teljes szövegű elérhetősége.

Egyedi szolgáltatás a Képek a magyar irodalomból című irodalomtörténeti kép- és diafilm-gyűjtemény (<http://www.irodalmikepek.hu>), ahol többféle időutazást tehetünk a magyar irodalom múltjába, böngészhetünk költői életrajzokban, ellátogathatunk irodalmi emlékhelyekre, lapozgathatunk illusztrált klasszikus művekben. Ugyancsak érdekes a Virtuális Diafilm-Történeti Múzeum nevet viselő diafilm-történeti gyűjtemény (<http://www.diafilmmuzeum.hu>), amely az 1920-as évekig visszamenően rendelkezik oktató, ismeretterjesztő és szórakoztatási célokat szolgáló diafilmekkel, diasorozatokkal. A filmeket kiegészíti egy vetítógép és diakészítési technikai eszközöket tartalmazó eszköztár. A Balassi Bálint virtuális kiállítás, vagy az Olvasni jó! elnevezésű gyermekeknek szóló oldal tovább színesíti a Neumann-ház törekvését a digitális kultúra megőrzésére.

Fontos megemlíteni a Neumann-ház Magyar CD-ROM diszkográfiáját. A Magyarországon kiadott CD-ROM-ok adatainak gyűjtését 1992-ben kezdték el, a lista az első, 1990-ben megjelent lemezekről kezdve tartalmazza a kiadványok legfontosabb adatait.

10.4. Digitális Irodalmi Akadémia

A Neumann-házhoz szorosan kapcsolódik, hiszen 2000-től annak berkein belül működik a Digitális Irodalmi Akadémia (a továbbiakban DIA), mely az első állami pénzből finanszírozott digitális könyvtári tartalom volt Magyarországon. Célja a legjelentősebb XX. századi magyar szépirok teljes életművének közzététele. Ezáltal a világ bármely pontján megismerhetővé válik a kortárs magyar irodalom színe-java, az internetre forrásértékű szövegek kerülnek fel, minél teljesebb körű, sok szempontú lehetőséget biztosítva. Az irodalmi művek mellett a tagok életrajzát, műveik teljes bibliográfiáját és a róluk szóló szakirodalmat is összegyűjti az a szakértő, akit az írók, vagy örököseik választanak ki az életmű feldolgozására. A DIA tagsága folyamatosan bővül, évente egy új tagot és öt posztumusz tagot választanak maguk közé.

11. ábra A Digitális Irodalmi Akadémia honlapja

A Nemzeti Digitális Adattár (a továbbiakban NDA) és a Nemzeti Audiovizuális Archívum (a továbbiakban NAVA) a tudásalapú társadalom, a digitális kor új archívumai. Nemzeti kultúránk értékeit teszik elérhetővé digitális formában úgy, hogy felhasználják a hálózati médium újszerű vonásait is. Az NDA és a NAVA a nyitottság, az önszerveződés, az újrahasznosítás, a tartalomintegráció révén több területen és többféle értelemben is magasabb szintre emeli közgyűjteményeink, kulturális adatbázisaink, az államigazgatás adatvagyonának, a nemzet tudáskészletének értékét – hangzott el a Magyar Tartalomipari Szövetség XIV. konferenciáján 2004-ben.³⁹ Mindkét kezdeményezés az informatikai tárca digitális könyvtárakkal kapcsolatos programja. A NAVA újfajta közkönyvtár lesz: az audiovizuális dokumentumok kötelezpéldány-gyűjtőhelye, az NDA pedig a digitális könyvtári világot fogja össze, teszi egységesen kereshetővé, egy felületen keresztül elérhetővé. Mindkét program valamiféle jövőképet vázol fel, ezért kell szólni róluk.

10.5. Nemzeti Audiovizuális Archívum

Bár a dolgozatban nem volt szó audiovizuális témáról, az Európai Unióban az audiovizuális archiválás nem a kultúrával, hanem a médiával foglalkozó programokban jelenik meg, mégis szükségesnek tartom megemlíteni a NAVA kezdeményezést. Az ötlet 1999-ben született meg, s a szükséges előkészületek, majd a testüzemű működés után 2006-ban lép életbe.

Audiovizuális kötelezpéldány archívum kevés országban van, de a meglevőket ugyanaz a felismerés hozta létre: az elektronikus médiában keletkező audiovizuális dokumentumok a nemzeti kulturális és történelmi örökség részét képezik. Megőrzésük és hozzáférhetővé tételük a jövő számára ugyanolyan fontos, mint a nyomtatványoké, vagy a képzőművészeti alkotásoké. A NAVA egy teljes egészében digitális rendszer, az öt országos sugárzású televízióadó, valamint a három közszolgálati rádió magyar gyártású műsorait fogja gyűjteni. A teljes 24 órás műsorfolyamot rögzítik, majd ebből kerül kiválogatásra a mondhatni klasszikus könyvtári recept szerint feldolgozandó műsormennyiség. Előzetes információként az archivátoroknak a televízió- és rádióadók által nyilvánosságra hozott program szolgál. Ilyen archívum Magyarországon eddig nem létezett, s a NAVA különlegessége az lesz, hogy gyűjteményéhez online hozzáférést is biztosít. Ebben különbözik a műsorszolgáltatói archívumoktól. Az interneten a katalógus lesz szabadon hozzáférhető, a szerzői jogi törvény értelmében a NAVÁ-ban őrzött műsorokat a közgyűjteményekből, iskolai oktatást szolgáló intézményekből lehet elérni. A www.nava.hu weboldalon olvasható minden további fontos információ a kezdeményezéssel kapcsolatban.

10.6. Nemzeti Digitális Adattár

Az NDA 2003-ban indult. A digitális világban eddig is léteztek archívumok, szolgáltatások, s az NDA célkitűzése, hogy a digitális tartalmak között minél magasabb fokú integrációt biztosítson. Ez tehát egy nagy tartalomfejlesztési program, amely lehetővé teszi majd, hogy a hazai kultúrkincshez bárki hozzáférhessen. Nem egy központosított archívumot kell elképzelni, hanem egy decentralizált hálózatot, melyben minden intézmény szerepet vállalhat, ahol a magyar kulturális kincs bármilyen formában jelen van. Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM) a program keretében támogatja azokat az intézményeket, melyek vállalják, hogy digitalizálják a náluk levő kulturális értékeket, s ezzel az internetes megjelenítésre alkal-

³⁹ DAT 2004 – A magyar tartalomipar fejlesztése.

Forrás: http://www.gkrte.hu/user/magazin/237/DAT_Programfuzet.doc [2005. 04. 04.]

masszá tett anyaggal csatlakoznak az NDA-hoz, lehet szó hang-, kép- és szöveganyagról egyaránt. Az NDA-nak fel kell vállalni egy technológiai keretrendszer létrehozását, amelynek segítségével ezek a legkülönbözőbb digitalizált anyagok interneten hozzáférhetők, megjeleníthetők, olvashatók lesznek, s keresni is lehet az adatok sokasága között. A munka rendkívül idő- és pénzigényes, befejezni talán sosem lehet. A MEK anyaga elérhető az NDA keresőjén keresztül, hasonlóan a Neumann-ház több mint 2500 rekordja is. A dolgozatban tárgyalt kezdeményezések és intézmények közül az NDA partnerei között tartják még számon az OSZK Bibliotheca Corviniana Digitalis programját is. Az NDA feladata az is, hogy összefogja, ellenőrizze a kormányzat digitalizálási programjait.

Az NDA keresőjében százezres nagyságrendű a rekordok száma. A www.nda.hu oldal tartalmaz információforrásnak tekinthető, amolyan hírportálként folyamatosan közli a munkával kapcsolatos eredményeket, a hazai és EU-s pályázati lehetőségeket a digitalizálási törekvések támogatására, valamint fórumot is működtet.

11. Befejezés

Nehéz úgy befejező gondolatokat írni, hogy az ember ne ismételje önmagát, ne említsen ismét fontos mondatokat, melyek egyszer már elhangzottak. Talán nem is ez a cél. Adott az évszázadok alatt létrehozott kulturális örökség, ennek fennmaradásáról gondoskodnunk kell. Meg kell szervezni azt is, hogy minden, amit megőriztünk, hasznos is legyen a társadalomnak, hozzá lehessen férni, használni azt. Ez a társadalom folyamatos átalakuláson ment keresztül az utóbbi években, dokumentumok helyett többnyire már információkat keres, ezért kaphatott új nevet is: információs társadalom. Kulturális örökségünk megőrzéséhez felhasználjuk a legújabb technikai, technológiai megoldásokat, jó esetben irányelveket készítünk a munka minél pontosabb és hatékonyabb elvégzéséhez. Stratégiai, fejlesztési terv azonban nem csak egy országnak szükséges. Tagjai lettünk az Európai Uniónak, amely az egyes országok kultúráját, kulturális termését ugyan „magánügyként” kezeli, de a tagállamok kulturális öröksége mégis csak egy egésznek is alkot. Ezért születnek újabb és újabb alapelvek, dokumentumok, kezdeményezések arra, hogy össze lehessen hangolni a tagországokban folyó munkát. Elsősorban a rendelkezésre álló anyagi erőforrások függvénye, hogy a múltban felhalmozott tudásvagyon milyen ütemben digitalizálható, tehető hozzáférhetővé mindenki számára. Az intézményeknek fontos, hogy részt vegyenek a munkában, megmutassák a nagyvilágnak magukat és a gyűjteményüket, hiszen erőteljesen érvényesül az „aki kimarad, az lemarad” elv. Ahogy a szolgáltatók ismerkednek a modern technikai megoldásokkal és alkalmazzák azt, úgy indul el ez a folyamat a felhasználók körében is. Az információrengetegből meg kell találniuk, ki kell választaniuk azt, amire szükségük van.

Az Európai Unió, s benne Magyarország tudatosan törekszik arra, hogy sokrétű kultúránk fennmaradjon. A legfontosabb kulcsszó az együttműködés, ehhez azonban konkrét célokat kell kitűzni, meghatározni a gyűjteményterületeket, az elvégzendő feladatokat. Hazai példák is bizonyítják, hogy a munka minden esetben hasznos akár a jelen, akár a jövő társadalmának, ezért azt a lehetőségeket kihasználva folytatni kell.

Bibliográfia

Nyomtatott források

1. RÓNAI Iván, ZONGOR Attila: A magyar EU-tagság és a kultúra. (Európai füzetek 55.) Budapest, 2003. p. 2-7.
2. eEurópa – Információs társadalom mindenkinek. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2000. 6-7. sz. p. 309-315.
3. Digitalizálás az európai könyvtárakban. In: Könyvtári Figyelő, 2000. 4. sz. p. 754-755.
4. A digitalizálási munkálatok összehangolása az EU-ban. Lundi alapelvek. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2003. 11. sz. p. 465-468.
5. TÓTH Nikoletta, ZONGOR Attila: Kultúra 2000 – az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága (DG EAC) 2000 és 2006 között futó keretprogramja. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2004. 3-4. sz. p. 121-123.
6. FUTALA Tibor: A közép-kelet-európai könyvtárak kilátásai az EU-ban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2004. 3-4. sz. p. 150-151.
7. DIPPOLD Péter: Könyvtárak az Európai Közösség „Az információs társadalom technológiái” (IST) programjaiban. In: Könyvtári Figyelő, 2003. 2. sz. p. 359-366.
8. DIPPOLD Péter: A PULMAN-program. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003. 6. sz. p. 3-5.
9. Oeriasi felhívás. A Pulman program célkitűzései az elektronikus Európa megvalósításáért. In: Könyvtári Levelező/Lap, 2003. 8. sz. p. 29-31.
10. HACKETT, Teresa: Könyvtárak európai perspektívában. Az EBLIDA szerepe és tevékenysége. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2001. 9-10. sz. p. 383-387.
11. HACKETT, Teresa: A könyvtárak Európa szemszögéből. Az EBLIDA szerepe és tevékenysége. In: Könyvtári Figyelő, 2001. 1. sz. p. 703-708.
12. EBLIDA: az európai könyvtárak hangja. In: Könyvtári Figyelő, 2003. 3. sz. p. 630.
13. SZALÓKI Gabriella: Digitális kultúra Európában – a Minerva projekt. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2005. 1. sz. p. 6-11.
14. RÓNAI Iván: Európai együttműködés a digitális kulturális örökség megteremtésében és megőrzésében – a Minerva projekt irányítása. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2005. 1. sz. p. 3-5.

Online források

15. Kultúra és audiovizuális politika.
Forrás: http://www.kulturpont.hu/eu_csak_20fejezet.php-politika [2005. 03. 22.]
16. Az Európai Unió bővítése és a kultúra.
Forrás: http://www.kulturpont.hu/eu_csak_csatlakozas.php [2005. 03. 22.]
17. Az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottsága.
Forrás: http://www.kulturpont.hu/ep_okt_es_kult.biz.php [2005. 03. 30.]
18. KISS Tamás, T.: Fordulatok és folyamatok a hazai kultúrpolitikában.
Forrás: <http://www.mmhir.hu/org/csongrad/nye2003eatkiss.htm> [2005. 04. 11.]

19. eEurope – Információs társadalom mindenkinek.
Forrás: <http://etk.eudelegation.hu/img/tenyek/eEU.pdf> [2005. 03. 10.]
20. eEurope 2005: Új cselekvési program az információs társadalom fejlesztésére.
Forrás: <http://www.hirek.com/cikk/26110/> [2005. 03. 31.]
21. eEurope – Információs társadalom mindenkinek – program fontos elemei.
Forrás: <http://www.artefaktum.hu/eu/e-europe.htm> [2005. 03. 31.]
22. Cselekvési terv a digitalizálási programok és koncepciók összehangolására.
Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/egyeselet/lund-csel.htm> [2005. 03. 16.]
23. EU-csatlakozás hatásai a kultúrában.
Forrás: <http://www.szulo.hu/kids/k36/FORU362.HTM> [2005. 03. 21.]
24. ZONGOR Attila: Mit finanszíroz az EU? Előadás-összefoglaló az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága Kultúra 2000 című, 2000. és 2006. között futó keretprogramjáról.
Forrás: <http://www.mmhir.hu/org/csongrad/nye2003eazongor.htm> [2005. 03. 09.]
25. 12+1 kérdés az Európai Unió kulturális programjáról.
Forrás: http://www.kulturpont.hu/13_kerdes.php [2005. 04. 20.]
26. A Minerváról.
Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/minerva> [2005. 03. 31.]
27. Minerva. Felépítés – NRG.
Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/nrg.htm> [2005. 03. 29.]
28. TÓTH Péter Benjámin: A digitális könyvtár és a szerzői jog.
Forrás: http://www.neumann-haz.hu/tei/tanulmanyok_digitkvt/toth/digitkvtszerzoijog_hu.html [2005. 03. 29.]
29. A szerzői jog által védett anyagokhoz való hozzájutás közérdek (a Pulman Digital Guidelines magyar változata).
Forrás: <http://mek.oszk.hu/html/irattar/ajanlas/pulman/szerzoijog.html> [2005. 03. 29.]
30. Az Országos Széchényi Könyvtár digitális gyakorlata és tervei 2003.
Forrás: http://www.oszk.hu/frame_hu.htm?hun/publ/konferencia/konferencia_index_hu.htm [2005. 04. 04.]
31. A kulturális honlap minőségi követelményei.
Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/kulthonlapminkov.htm> [2005. 04. 12.]
32. Kiss Melinda Katalin: Könyvtár gombnyomásra.
Forrás: <http://www.nol.hu/melleklet/cikk/348160/> [2005. 04. 01.]
33. DAT 2004 – A magyar tartalomipar fejlesztése.
Forrás: http://www.gkrte.hu/user/magazin/237/DAT_Programfuzet.doc [2005. 04. 04.]
34. A Magyar Elektronikus Könyvtár (Az NDA tájékoztató kiadványa számára készített, a Magyar Elektronikus Könyvtárt bemutató szöveg).
Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/html/irattar/mek-hun.htm> [2005. 04. 19.]
35. Charta a digitális örökség védelméről. A Magyar UNESCO Bizottság nem hivatalos fordítása.
Forrás: <http://www.unesco.hu/index.php?id=508&type=node> [2005. 04. 25.]
36. Közgyűjtemények a nemzeti kulturális örökség digitalizálásában.
Forrás: <http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/20040601.htm> [2005. 04. 25.]

Ábrajegyzék

1. ábra Az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottságának honlapja	6
2. ábra Az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatóságának honlapja.....	6
3. ábra Az Európai Bizottság Információs Társadalom Főigazgatóságának honlapja	7
4. ábra A Kultúra 2000 (Culture 2000) program honlapja	10
5. ábra Az eEurope 2005 program honlapja.....	13
6. ábra A PULMAN-projekt honlapja.....	15
7. ábra Az EBLIDA honlapja	16
8. ábra A MINERVA honlapja.....	21
9. ábra A Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja	26
10. ábra A Neumann János Digitális Könyvtár honlapja	28
11. ábra A Digitális Irodalmi Akadémia honlapja	29